

А-13

**УЛОГАТА И ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА СТРУЧНИТЕ
СОРАБОТНИЦИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРИ
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ИНКЛУЗИВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ****Икономоска А.***Филозофски факултет - Скопје, Институт за педагогија***Апстракт**

Стучните соработници во основното образование се есенцијален дел при имплементација на инклузивното образование, затоа што една од позначајните мисии на основното образование е насочена токму кон развивањето и почитувањето на индивидуалните афинитети, можности, способности и потреби на учениците. Тимот на стручни соработници по извршувањето на опсервација и идентификација на капацитетот и функционалноста на учениците, ги детектира подрачјата во кои се појавуваат тешкотии. Врз основа на тоа се прави соодветна организација на воспитно-образовниот процес и разумно прилагодување на образовните содржини. Доколку е потребно се изработува и индивидуален образовен план за интервенција, со кој се овозможува дополнителна поддршка на учениците во воспитно-образовниот процес, преку низа добро осмислени активности.

Предметот на истражување во овој научен труд го насочуваме кон улогата и предизвиците на стручните соработници во основното образование при имплементација на инклузивното образование. Во истражувањето е користен дескриптивен и квантитативен метод, со техника за прибирање на квантитативни податоци по пат на анкета.

Добиените резултати од спроведеното истражување укажуваат на потребата од континуиран професионален развој на стручните соработници, со што ќе се овозможи зголемување на нивните компетенции во сферата на инклузивното образование.

Клучни зборови: стручни соработници, инклузивно образование, професионален развој.

Вовед

Конвенцијата за права на детето (1989), Светската декларација за образование за сите (1990), Стандардните правила за изедначување на можностите за лицата со попреченост (1993) и Извештајот и рамката за акција од Саламанка (1994), ја обелоденија идејата за инклузивно образование. Во инклузијата како социјален модел, акцентот не се става на поединците кои се поинакви, туку на општеството кое треба да се промени и да создаде

соодветни услови за социјална кохезија и инклузија (Делчева-Диздаревиќ, Ангелоска-Галевска, 2010, 1).

Денес во меѓународното право, лицата со попреченост се признати како носители на права со право на образование, без дискриминација, врз основа на еднакви можности. Континуируваниот пораст на застапниците за промена на училиштата и образовните системи во склад со индивидуалните потреби на одделни ученици, доведоа до фаза на преиспитување на претходно утврдените посебни патишта и замена на медицинските модели со социјални толкувања на потребите на поединците и заедницата во која тие живеат. (Rose, 2010)

Согласно со препораките, во Законот за основно образование, донесен во август 2019 година, во член 11, се нагласува дека: „Основното образование е институционално, кадровски и содржински организирано на начин кој поддржува инклузија на сите деца во редовното основно образование.“ (Закон за основно образование, 2019, 3). Врз основа на тоа во 2020 се изработи и Концепција за инклузивно образование, во која се предложени низа мерки и стратегии со кои треба да се отстранат бариерите што го попречуваат спроведувањето на инклузивното образование и неговата одржливост воедно.

Стручните соработници имаат водечка и значајна улога во остварување и унапредување на мисијата и визијата на училиштето и неговата воспитно-образовна дејност. Со оглед на тоа што тие имаат јасен увид во целокупната работа на училиштето, можат навремено да ја детектираат и идентификуваат потребата од давање на стручна помош и поддршка на сите вклучени чинители на воспитно-образовниот процес.

Стручните соработници ги координираат и усогласуваат активностите во процесот на планирање, организација, реализација, следење и евалуација на инклузивното образование. Тие се неизоставен дел од училишниот инклузивен тим (УИТ) во основните училишта. Нивната експертиза од различни домени овозможува холистички пристап во третманот на секое дете, остварување и унапредување на воспитно-образовната дејност во училиштето и стручна поддршка на сите чинители на воспитно-образовниот процес. Исто така на ниво на училиште се организира и инклузивен тим за ученик (ИТУ), кој работи по индивидуален образовен план (ИОП).

Врз основа на ова може да кажеме дека училишниот инклузивен тим ги осмислува и спроведува активностите, а инклузивниот тим за ученик е фокусиран на работа со конкретен ученик. При планирање на наставата УИТ ги зема предвид различните карактеристики на учениците, со што диференцијацијата и индивидуализацијата треба однапред да бидат испланирани. Во процесот на планирање на наставата, резултатите од учење и стандардите за оценување во наставните програми не се менуваат (освен за учениците со индивидуални образовни потреби кои работат според индивидуален образовен план/модифицирана програма).

Улогата на стручните соработници при работа со ученици со посебни образовни потреби

Работата на стручните соработници се темели врз почитување на човековите права. Секој ученик претставува индивидуа за себе, која се карактеризира со различни можности, способности и афинитети. Секој ученик може да го достигне својот максимум, доколку му се пружат соодветни услови и можности. Со воведувањето на инклузијата во образованието се овозможува да се преземат соодветни активности за да можат да се вклучат сите деца во воспитно-образовниот процес и истите да бидат адекватно прифатени во училишниот контекст. Чувството на прифатеност и почитување меѓу учениците во училиштето и паралелката, може да се постигне само доколку се создаде средина во која различностите се прифаќаат и почитуваат.

Стручните соработници својата работа ја темелат врз континуирана опсервација и проценка на интересите и потенцијалот на учениците, напредок во стекнувањето на знаења и вештини, препознавање и развивање на силните страни. Тие имаат значајна улога во креирањето на училишната политика за работа со ученици со посебни образовни потреби. Фокусот на работа на стручните соработници со ученици со посебни потреби главно е насочен кон:

- Детекција и идентификација на учениците со посебни образовни потреби;
- Идентификација и превенција на специфичните пречки во развојот на учениците;
- Користење на различни методи и инструменти со кои се испитува подготвеноста за вклучување на учениците во соодветно ниво на образование;
- Идентификација на потенцијални фактори кои можат да доведат до неуспех и пречки во понатамошниот развој и давање на соодветни препораки;
- Процена на моменталното ниво на знаења и функционални способности на учениците со посебни образовни потреби;
- Надминување на бариерите за успешна инклузија во образовниот систем, преку соодветен избор на приоди за инклузија;
- Диференцијација, индивидуализација и прилагодување на наставните содржини согласно со можностите и способностите на учениците со посебни образовни потреби преку подготовка на индивидуални образовни планови;
- Поттикнување на когнитивен, социоемоционален и психофизички развој;
- Вклучување на сите ученици во активности кои ја поттикнуваат

самодовербата, самопочитувањето, меѓусебното почитување и поддршка;

- Евалуација на ефектите од примената на диференцијација со ученици со посебни образовни потреби;
- Подготовка на инструменти за евалуација на напредокот на учениците со посебни образовни потреби;
- Развивање на сензибилитет кај учениците кои немаат развојни тешкотии за потребите на учениците со посебни образовни потреби;
- Креирање на позитивна училишна клима, учество и адаптација на учениците со посебни образовни потреби во училишната средина и други. (Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници, 2016)

Методологија на истражувањето

Перцепцијата за сè поголема вклученост на децата со посебни образовни потреби во редовниот воспитно-образовен систем во нашата држава и заложбите на сите релевантни фактори кои целат кон одржливо квалитетно образование за сите деца, ја наметнаа потребата од спроведување на ова истражување.

Предметот на истражување во овој научен труд е насочен кон децетирање на ставовите и мислењата на стручните соработници (педагог, психолог, специјален едукатор и рехабилитатор) за имплементацијата на инклузивното образование во основните училишта. Преку искажаните ставови и мислења на стручните соработници ќе се постигне целта на истражувањето - добивање на објективна слика за инклузивноста во основните училишта од аспект на стручните соработници.

Во истражувањето е користен дескриптивен и квантитативен метод, со техника за прибирање на квантитативни податоци. Истото е направено по пат на анкета, со инструмент прашалник (анкетен лист), наменет за стручните соработници од основните училишта. Добиените податоци од одговорите на испитаниците се обработени со помош на дескриптивна статистика, со дистрибуција на фреквенција и процент. Заради постоењето/непостоењето разлики во ставовите и мислењата помеѓу испитаниците искористена е и инференцијална статистика преку статистичко споредување на разликата, односно Хи-квадрат тестот (χ^2).

Опфатена е популација само од стручни соработници: педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор. Теренското истражување беше реализирано во вкупно 33 основни училишта на територијата на град Скопје. Примерокот опфаќа вкупно 75 стручни соработници од основно училиште, односно: 33 педагози, 11 психолози и 31 специјален едукатор и рехабилитатор.

Резултати и дискусија

Стручните соработници (педагог, психолог, специјален едукатор и рехабилитатор) имаат увид во целокупната работа на сите вработени во училиштето и можност да идентификуваат потреба за давање на стручна помош и поддршка на сите вклучени чинители во воспитно-образовниот систем. Секој од овие стручни профили поседува различни професионални компетенции и стандарди за звања, кои се дефинирани и разработени во публикацијата „Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници“ (2016).

Според добиените податоци, можеме да констатираме дека секој стручен соработник врз основа на компетенциите со кои располага на различен начин делува во процесот на поддршка и следење на учениците со посебни образовни потреби во воспитно-образовниот процес. Во анкетниот лист на испитаниците им беше понудена листа со поголем број на алтернативи, од кои имаа можност да ги изберат оние кои соодветствуваат на нивниот начин на делување во процесот на поддршка и следење на учениците со посебни образовни потреби, врз основа на расположливите компетенции. Најголем број од стручните соработници педагози се изјаснија дека делуваат преку: решавање на воспитни ситуации со примена на современи модели на педагошко водење (78,79%), давање помош во процесот на свесно учење (72,72%) и користење на техники и стратегии за справување со несоодветно однесување (66,67%). За разлика од стручните соработници педагози, специјалните едукатори и рехабилитатори во најголем процент одговорија дека: учествуваат во вршењето на резивија на индивидуалните образовни планови (100,00%), примена на диференцијација и индивидуализација на наставата и учењето (96,77%) и учество во организација и реализација на периодичното следење и изработка на евиденција и документација за учениците со посебни образовни потреби (90,32%). Доколку е потребно во процесот на давање поддршка на учениците со посебни образовни потреби, специјалните едукатори и рехабилитатори ја утврдуваат потребата од дополнителни сервиси за поддршка. Вклученоста на стручните соработници психолози најчесто е изразена преку проценка и следење на социјалниот и личен развој на учениците (90,91%) и користење на психодијагностички инструменти, соодветни за работа во училиште (63,64%).

За да може да се постигне квалитетна инклузија и задоволување на потребите на учениците, потребно е да се искористат соодветни стратегии при диференцијација и прилагодување на наставата и давање навремена и континуирана индивидуална поддршка.

Табела 1 – Давање индивидуална поддршка во зависност од различните сегменти на воспитно-образовниот процес

Категории на одговори	Педагог		Психолог		Специјален едукатор и рехабилитатор		Вкупно	
	f	%	F	%	f	%	f	%
За време на часовите	27	81,82	5	45,45	31	100,00	63	84,00
За време на одморот	8	24,24	4	36,36	15	48,39	27	36,00
За време на воннаставните активности	13	39,39	5	45,45	18	58,06	36	48,00
За време на слободните активности	22	66,67	4	36,36	23	74,19	49	65,33
За време на дополнителната настава	13	39,39	7	63,64	20	64,52	40	53,33

Во табела 1 можат да се видат категориите на понудени одговори на прашањето од анкетниот лист кое се однесуваше на давањето на индивидуална поддршка во зависност од различните сегменти на воспитно-образовниот процес. На испитаниците им беше дадена можност за повеќекратен избор од понудените алтернативи. Евидентно е дека најголем број од испитаниците (84,00%), индивидуална помош на учениците со посебни образовни потреби им даваат за време на часовите. Со помош на отворените прашања од анкетниот лист, дојдовме до сознание и на кој начин стручните соработници (педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор) ја даваат својата индивидуална поддршка на учениците со посебни образовни потреби:

- Педагозите се изјаснија дека на учениците им помагаат во процесот на разбирање на барањата дадени од страна на наставниците за време на часот (со претходен договор со наставникот), задржување на вниманието и помош во процесот „како правилно да се учи“.
- Психолозите учествуваат во делот на јакнење на самовербата на учениците и надминување на емоционалните препреки, а со тоа и зголемување на мотивацијата за учење.
- Специјалните едукатори и рехабилитатори работат на психо-

моторната реедукација, социјализација, разбирање на упатствата и задачите зададени од страна на наставникот и сензорната интеграција.

Диференцијацијата (прилагодувањето) на наставата и учењето, дава можност за успех и активност на сите ученици според своите можности и потреби, со примена на разни стратегии. Стручните соработници имаа слобода да изберат повеќе од понудените алтернативи и/или да додадат своја, доколку во процесот на диференцијација на наставата и учењето користат повеќе стратегии. Никој од испитаниците не додаде друга стратегија којашто ја користи, освен понудените: секој ученик работи на своја задача со свое темпо, подреденост на задачите според нивната сложеност, учениците избираат која задача ќе ја решаваат, работа во групи каде учениците си даваат меѓусебна помош и задавање на една отворена задача на која секој работи според своите можности и способности. 81,33% од вкупниот број на стручни соработници при диференцијација на наставата и учењето ја користат стратегијата на самостојна работа на одделни задачи и работа според сопствено темпо. Најретко користена стратегија е давањето на слобода на учениците за самостојно избирање на задачите кои ќе ги решаваат (24,00%).

Наставните планови и програми не се менуваат, туку се прилагодуваат методите, средствата, облиците на работа и комуникација и пренесување на знаењата, сè со цел постигнување на резултатите од учењето. Со оглед на специфичностите и потребите на секој ученик се води сметка и за индивидуализацијата, која носи потреба за редуцирање според проценка на наставникот, стручните соработници и родителот. Во случаи кога е потребна поинтензивна интервенција, се изготвува индивидуален образовен план од страна на инклузивниот тим за ученик.

Во табела 2 ќе ги приложиме добиените резултати од упатените прашања до стручните соработници (педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор), кои се однесуваат на учеството на засегнатите субјекти при изготвување и следење на реализацијата на индивидуалниот образовен план. Стручните соработници имаа можност според своевидување да ги селектираат сите субјекти кои се вклучени во двата процеси.

Табела 2 – Учество на засегнатите субјекти при изготвување и следење на реализацијата на индивидуалните образовни планови

	Учество при изготвување на индивидуален образовен план		Учество при следење на реализацијата на индивидуалниот образовен план	
	F	%	f	%
Педагог	62	82,67	60	80,00

Психолог	31	41,33	30	40,00
Специјален едукатор и рехабилитатор	74	98,67	75	100,00
Наставник	68	90,67	64	85,33
Родител	49	65,33	16	21,33

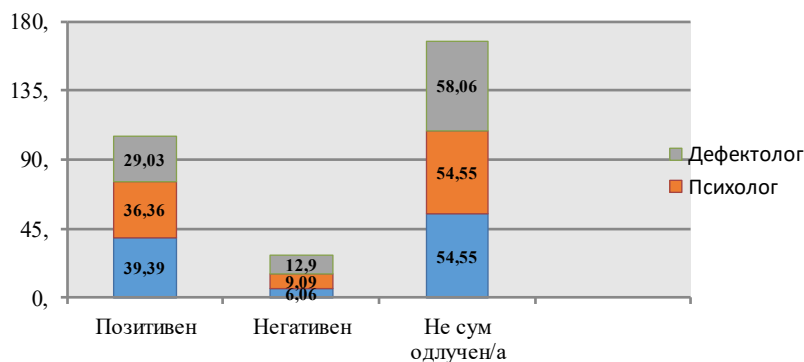
Дојдовме до подетални сознанија околу улогата на стручните соработници (педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор) во процесот на изготвување и следење на реализацијата на индивидуалниот образовен план, затоа што истите ни се поставени во самиот центар на истражувањето. Во продолжение наративно ќе го истакнеме нивното дејствување во овие процеси:

- Педагозите при изготвувањето на индивидуалниот образовен план најмногу се вклучени во делот на поставување, дефинирање и ревидирање на резултатите од учење и стандардите за оценување кои е потребно да се постигнат. Неизбежна е континуираната консултација и координација со инклузивниот училишен тим и насочување на наставниците за диференцијација и индивидуализација на наставата преку правилна проценка и планирање на потребите, методите, средствата и техниките. Во делот на следење на реализацијата на индивидуалниот образовен план педагозите го следат ученикот за време на часот, а забелешките ги бележат во посебно подготвени протоколи за евидентирање на постигањата (педагошка документација).
- Психолозите својата главна улога, при изготвувањето на индивидуалниот образовен план, ја имаат при дијагностичка проценка на социоемоционалниот и когнитивниот развој на ученикот. Следствено на проценката (базирана врз внимание, концентрација, интелектуални потенцијали, мислење по форма и содржина и слично), психолозите предлагаат стратегии за учење и поучување. Тие учествуваат во непосредно следење, набљудување и опсервирање на ученикот (како ги изведува активностите, начин на комуникација со соучениците и наставникот...).
- Специјалните едукатори и рехабилитатори во изработката и подготовката на индивидуалниот образовен план имаат значајна улога во прилагодувањето на резултатите од учење приложени во наставните програми, според можностите на ученикот. За да можат истите да се прилагодат на потребите на ученикот, неопходно е да направат проценка на можностите на ученикот и да ги земат предвид предлозите на наставникот и родителот. Исто како и педагозите, специјалните едукатори и рехабилитатори имаат консултативна, координативна и советодавна работа

во процесот на изработка на индивидуалниот образовен план, како и неговото ревидирање во текот на годината. Следењето на реализацијата на индивидуалниот образовен план тие го започнуваат со посета на час, опсервација на напредокот на ученикот и индивидуална работа со него (доколку има потреба). По усвојување на секоја тема преку анализа на евиденционите листи и учениковото портфолио, прават проценка на развојот на ученикот. За да може да се следи и работата на наставникот се подготвува формулар за извештај за реализацијата на наставата со индивидуален образовен план.

Неизоставен дел од работата на стручните соработници се активностите преку кои тие остваруваат советодавна работа со родителите на учениците со посебни образовни потреби. За да се добијат посеопфатни одговори, повторно на стручните соработници им беше дадена можност за повеќекратен избор од понудените алтернативи и/или додавање на своја. Стручните соработници истакнаа дека својата советодавна работа најчесто ја остваруваат преку следните активности: упатување на родителите во советодавни институции за добивање на стручна поддршка и помош (76,00%), индивидуални и групни советувања и консултации со родителите (66,67%) и давање советодавна помош на родителите за подготовка на нивните деца за поаѓање во училиште (54,67%).

Во нашата држава во 2021 година за прв пат системски се воведе услугата за образовна асистенција, која е предуслов за обезбедување на инклузивно образование. Преку анкетниот прашалник добивме одговори од страна на стручните соработници (педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор), за тоа како изгледа нивната соработка со образовните асистенти во училиштата (доколку ги имаат). Дојдовме до податок дека од вкупниот број на анкетирани основни училишта (33), опфатени во нашето истражување, во две од нив немаат образовни асистенти, иако имаат ученици со посебни образовни потреби. Најголем процент од анкетираниите педагози (45,45%) и специјални едукатори и рехабилитатори (64,52%) одговорија дека имаат соработка со образовните асистенти и заедно однапред го изготвуваат планот на активности. За разлика од психолозите и специјалните едукатори и рехабилитатори, педагозите истакнаа дека со образовните асистенти немаат јасно разграничени компетенции (39,39%) и дека дел од работните задачи со учениците со посебни образовни потреби им се повторуваат (33,33%). Најголем број од специјалните едукатори и рехабилитатори (74,19%) и психолози (54,55%) се согласија дека реализираат различни задачи и активности со учениците со посебни образовни потреби. Врз основа на ова очекуван е и податокот дека психолозите (81,82%) работат на различни подрачја во воспитно-образовната работа со образовните асистенти.

Графикон 1 – Ставови на стручните соработници за поставеноста на концептот за инклузивно образование

Според добиените податоци, може да се констатира дека од вкупниот број на анкетирани стручни соработници (55,72%) не се одлучни за својот став за поставеноста на концептот за инклузивно образование, додека 34,93% имаат позитивен став, а 9,35 % негативен.

Анализирајќи ги добиените резултати (графикон 1), ставовите на стручните соработници (педагог, психолог и специјален едукатор и рехабилитатор) не се разликуваат според процентот на застапеност на секој од одговорите. Тоа го докажуваме и потврдуваме со Хи-квадрат тестот чијашто вредност изнесува 1,35 и е видливо помала од критичката вредност на нивоата на значајност ($p < 0,01$), за четири степени на слобода. Неодлучноста на стручните соработници за поставеноста на концептот за инклузивно образование се рефлектира и врз нивното мислење за успешноста на спроведување на истиот во основните училишта. Нешто повеќе од половина или 53,33% од испитаниците сметаат дека во основните училишта во коишто работат спроведувањето на концептот за инклузивно образование е делумно задоволителен. Според ова сосема очекувано е 88,00% од стручните соработници да се согласни за потребата од унапредување на воспитно-образовната дејност во училиштето.

Очигледно е дека на стручните соработници им е потребно формално и неформално надоградување на компетенциите за работа со деца со посебни образовни потреби преку унапредување на иницијалното образование (73,33%) и организација на интерни и екстерни обуки (85,33%). Недостатокот во стручни компетенции на стручните соработници и нивната потреба од дополнителна стручна подготовка не водат до поставување на следното прашање: „Како е возможно да се очекува квалитетна имплементација на инклузивното образование во основните училишта, кога стручните соработници сметаат дека не се доволно подготвени и обучени?“

Заклучни сознанија и констатации

Стручните соработници се среќаваат со голем број предизвици при имплементација на инклузивното образование во основните училишта. Најчести предизвици со кои се среќаваат се:

- повеќе ученици со посебни образовни потреби во едно одделение;
- упис на деца во прво одделение кои се недоволно подготвени;
- недоволно обучен наставен кадар за работа со ученици од ранлива категорија;
- несоодветно обучени образовни асистенти;
- недостаток на сензорна соба во поголем број основни училишта и асистивна технологија;
- слаба меѓуинституционална соработка;
- дијагнози и состојби кои не се третираат од страна на медицински лица, дури и кога тоа е неопходно;
- стручни профили кои даваат мислење според желбата на родителите, наместо формално, стручно и веродостојно мислење;
- неприфаќање на реалната состојба на учениците со посебни образовни потреби од страна на родителите и нивни нереални очекувања;
- родители кои не сакаат да соработуваат и слично.

Инклузивноста во воспитно-образовниот систем во Република Северна Македонија е релативно нов концепт, како и во многу други земји на Југоисточна Европа. Пред воведување на каква било иновација или реформа, потребно е чинителите на воспитно-образовниот систем да се чувствуваат подготвено за имплементација на истата. Теоретски пишаните зборови за начинот на имплементација на инклузивното образование, не соодветствуваат со реалната слика која секојдневно се креира во основните училишта. За подобрување на целокупната имплементација и реализација на инклузивното образование во основните училишта, потребно е да се соочиме со веќе детектираните реални проблеми. На самиот старт како најважна компонента на едно општество го поставуваме квалитетот на образованието. Со оглед на ресурсите и условите за работа кои се нудат во основните училишта, доаѓаме до прашањето: „Дали нашиот воспитно-образовен систем е подготвен за целосна образовна инклузија или толерантна инклузија? За да се даде одговор на ова комплексно прашање, на кое постојат голем број различни мислења и спротивставени ставови, потребно е инклузивноста да се согледа од различни аспекти и да се обез-

бедат потребните услови за истата да биде соодветно имплементирана, во спротивно очекуваните исходи ќе бидат поразителни.

Во продолжение ќе истакнеме идни „чекори“ кои сметаме дека е потребно да се преземат во најскоро време:

- рана детекција и интервенција со соодветен третман на деца со посебни образовни потреби;
- поголема подготовка на децата за поаѓање во прво одделение од страна на предучилишните установи и родителите;
- насоки или законски обврски кои родителите на учениците со посебни образовни потреби мора да ги исполнат, наместо да очекуваат дека сè може да се среди во училишните установи;
- намалување на бројот на ученици во одделенија каде има ученик/ученици со посебни образовни потреби;
- вниманието да е насочено кон функционалните цели и функционалното оспособување на учениците со посебни образовни потреби;
- регулирање на времето кое ученикот со посебни образовни потреби го поминува во училиште (согласно со неговите потреби и можности);
- организирање на поголем број практични обуки за наставниците, стручните соработници и образовните асистенти за работа со ученици со посебни образовни потреби од страна на странски експерти и лица со искуства од практиката;
- зголемување на меѓуинституционалната соработка;
- поголема отвореност и соработка со стручните соработници од основните училишта при донесување на иновативни одлуки за промени во Законот за основно образование и правилници поврзани со процесот на инклузивното образование;
- зајакнување на стручниот тим во училиштето (на пример во секое училиште да има логопед и доколку е потребно повеќе од еден специјален едукатор и рехабилитатор);
- вклучување на поголем број образовни асистенти кои имаат соодветни компетенции за работа со ученици со посебни образовни потреби;
- давање на реални и стручни мислења и проценки;
- прифаќање на мислењето дадено од страна на стручните соработници и наставници, кои се дел од училишниот инклузивен тим;
- опремување на поголем број училиници и сензорни соби за работа со ученици со посебни образовни потреби;
- тоалети опремени и приспособени според стандардите за инклузија;
- бесплатен дефектолошки и логопедски третман и слично.

Користена литература:

1. Бариери за образовна инклузија на деца со посебни потреби - Извештај и анализа по спроведено истражување. (2018). Ресурсен Центар на родители на деца со посебни потреби. Достапно на <https://resursencentar.mk/wp-content/uploads/2018/05/%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B8-%D0%A0%D0%95%D0%A1%D0%A3%D0%A0%D0%A1%D0%95%D0%9D-%D0%A6%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%A0.pdf>.
2. Бошковска, Р., Ивановска, М., Мицковска, Г., Мојаноска, В., Панкова, Д., Петковиќ, Е., Пешевска Митановска, А. и други. (2018). Инклузивно училиште: Водич за работа со училишниот инклузивен тим. Скопје: Биро за развој на образованието.
3. Грајмс, П. (2014). Наставници, инклузивна настава и педагогија во чиј центар се децата – помошна стручна брошура. УНИЦЕФ. Достапно на https://www.unicef.org/northmacedonia/media/4146/file/MK_ChildCentredTeaching_Report_MK.pdf.
4. Делчева-Диздаревиќ, Ј., Ангелоска-Галевска, Н. (2010). Инклузивното образование – потреба во современата едукација. Репозиториум на трудови на УКИМ. Достапно на <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/24690/1/ANGELOSKA-DELCEVA%20INKLLUZIJA.pdf>.
5. Закон за основно образование. (2019). Службен весник на Република Северна Македонија. Достапно на <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/dc070a58a138483aa68da4517a10ac1e.pdf>.
6. Конвенција за права на детето. (1990). Обединети нации. Достапно на <http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/konvencija%20celosna.pdf>.
7. Концепција за инклузивно образование. (2020). Биро за развој на образованието. Достапно на <https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/09/Koncepcija-za-inkluzivno-obrazovanie-FINAL-za-pecat.pdf>.
8. Ленсдаун, Г. (2014). Законодавство и политики за инклузивно образование – помошна стручна брошура. УНИЦЕФ. Достапно на

- https://www.unicef.org/northmacedonia/media/3966/file/MK_InclusiveEducationLegislation_Report_MK.pdf.
9. Основни професионални компетенции и стандарди за наставници. (2016). УСАИД. Скопје: Македонски центар за граѓанско образование (МЦГО).
 10. Правилник за начинот на побарување на образовен/личен асистент и начинот на селекција и избор на образовен/личен асистент. (2021). Министерство за образование и наука. Достапно на https://mon.gov.mk/stored/document/2021_Pravilnik_Nachin%20na%20pobarauvanje%20asistenti.pdf.
 11. Правилник за основните професионални компетенции по подрачја на стручниот соработник во основните и средните училишта. (2020). Министерство за образование и наука. Достапно на https://mon.gov.mk/stored/document/07_Pravilnik-za-osnovni_kompetencii_strucen_sorabotnik_13_02_2020.pdf.
 12. Практикум кон прирачникот за инклузивно образование. (2015). УНИЦЕФ. Скопје: Биро за развој на образованието.
 13. Ристевска, М. (2018). Инклузивна педагогија. Битола: Педагошки факултет.
 14. Стратегија за образованието за 2018-2025 на Република Македонија и Акциски план. (2018). Министерство за образование и наука. Достапно на <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategija-za-obrazovanie-MAK-WEB.pdf>.
 15. Rose, R. (2010). *Confronting Obstacles to Inclusion*. New York: Routledge.
 16. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. (1993). General Assembly. United Nation. Available on <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/standard-rules-equalization-opportunities-persons-disabilities#:~:text=the%20labour%20market.,1.,with%20disabilities%20into%20open%20employment>.
 17. The Salamanca statement and framework for action on special needs education. (1994). World conference on special needs education: Access and quality. Available on <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statement-and-framework.pdf>.
 18. World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs. (1990). UNESCO. Available on <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127583>.

THE ROLE AND CHALLENGES OF PROFESSIONAL COLLABORATORS IN PRIMARY EDUCATION DURING THE IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION

Ikonomoska A.

Faculty of Philosophy - Skopje, Institute of Pedagogy

Abstract

Professional collaborators in primary education are an essential part in the implementation of inclusive education, because one of the most important missions of primary education is aimed precisely at developing and respecting the individual affinities, opportunities, abilities and needs of students. The team of professional collaborators, after observing and identifying the capacity and functionality of the students, detects the areas in which difficulties appear. Based on that, an appropriate organization of the educational process and a reasonable adjustment of the educational content is made. If necessary, an individual educational intervention plan is drawn up, which enables additional support for students in the educational process, through a series of well-designed activities.

The subject of research in this scientific paper is directed to the role and challenges of professional associates in primary education during the implementation of inclusive education. A descriptive and quantitative method was used in the research, with a technique for collecting quantitative data by means of a survey.

The results obtained from the conducted research indicate the need for continuous professional development of the professional collaborators, which will enable the increase of their competencies in the sphere of inclusive education.

Key words: *professional collaborators, inclusive education, professional development.*